

SZALAY ZOLTÁN

Emlékfutamok, Szürkeárnyalatok

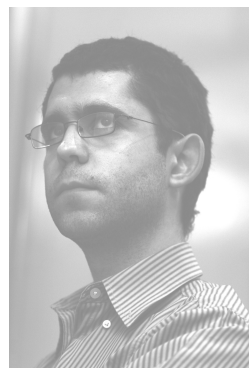
Szlovákiai magyar széppróza 2009

Amikor elkezdtem dolgozni ennek az előadásnak az anyagán, azaz a 2009-es szlovákiai magyar széppróza értékelésén, nem is annyira az általában problematikusnak tekintett „szlovákiai magyar” megjelöléssel akadt gondom, sokkal inkább a széppróza behatárolása nem tűnt egyértelműnek. Valószínűleg azért is, mert a 2009-ben szlovákiai magyar szerzőktől megjelent prózakötetek eléggé eltérő jellegűek, más-más hagyományhoz kapcsolódnak, s tulajdonképpen – amint azt látni fogjuk – csak két kötet sorolható egyúgyazon kategóriába.

Még a hagyományos szépprózával kapcsolatos olvasói beidegződéseknek látszatra leginkább megfelelő könyv,

Szászi Zoltán *A felejteni nem tudás gyönyörűsége és szomorúsága (Plectrum, Fülek)*

című kötete is meglehetősen rendhagyó mű, amely jellegénél fogva nem kedvez a megszokott műfaji besorolásoknak. A mű magát mint „gépesített kisreményt” határozza meg, már az alcímmel belerántva az olvasót abba a sűrű lírai nyelvbe, amellyel a szerző dolgozik. Szászi Zoltánt eddig elsősorban költőként ismerhette a közönség, ezért talán meglepőnek tűnhetett, hogy ezúttal regényszerű prózával rukkol elő. A könyvbe beleolvasva aztán hamar rádöbbenünk, ez a nyelvi világ egyáltalán nincs messze a költészettől, prózavers és anekdotafüzér sajátos keverékével van dolgunk. Ahogy a – véleményem szerint meglehetősen modoros – cím is mutatja: emlékezésregényről van szó, amelyben a közeli és távolabbi múlt képei kavarnak. A kavargást tessék szó szerint érteni: a kötet egyik kulcsfogalma a rendezetlenség, ami magyarázható az emberi emlékezet működésének másolásával, hiszen általában elménkben sem szigorú rendben található egymás mellett az emlékek, hanem meglehetősen összevisszaságban, egymás hegyén-hátán, egymásba fonódva-gabalyodva. Ez a nagyfokú rendezetlenség, az elme működésének lemásolására tett kísérlet – amivel együtt jár a szertelen, laza, csapongó nyelv – távolról James Joyce-szal rokonítja Szászi Zoltán művét, az emlékezet köz-

ponti szerepe pedig a másik nagy regénymegújítóhoz, Prousthoz köti. Modernista törekvések jellemzik tehát leghangsúlyosabban a könyvet, amelyet a szerző az „áldott, átkozott XX. század szülötteinnek” ajánl. Ez az ajánlás előrevetíti a történelmi utalások fontosságát; az elbeszélő személyes emlékeiből egy groteszk történelemlátás rajzolódik ki, sok sárral és sok sörrrel, amelyek váltakozva kerekednek felül egymáson s a szereplőkön (erre utal a *Fel, fel, ti rabjai a sörnek* fejezetcím is).

A lírizálás kísértése sajnos túl sokszor ejti rabul a szerzőt: kiváló novellaszerű betéteket is gyakran túlírtta és erőltetetté tesz a túlságosan csapongó, költőieskedő nyelvhasználat, s ez sokat visszavesz a szöveg erejéből. Ahogy sokat ront a minőségen és így a befogadói élményen is a meglehetősen gyatra szerkesztés, a helyesírási hibák és elütések sokasága. Mindazonáltal Szászi Zoltán regényírói bemutatkozása figyelmet érdemel, hiszen nem kizárt, hogy ebből a bőségesen áradó mesélőkedvből további, akár ennél a mostaninál jóval jelentősebb kötetekre is futja még.

Az emlékezés a kulcsfogalma

Tóth László Egy öngyűjtő feljegyzései, avagy Eszmék, rögzelmék, toposzok (Kalligram, Pozsony)

című kötetének is, amely a költő, szerkesztő, műfordító elegyes írásait tartalmazza, az utóbbi húsz évből. A kötet alcíme: *Esszék, futamok*. A „futam” Tóth László külön bejáratú műfaja, afféle keveréke a naplóbejegyzésnek, az esszének és a vallomásos prózának, de ezzel tulajdonképpen korántsem merítettük ki jelentésének minden rétegét. Olvashatjuk tehát a könyvet esszéregényként, vallomásos prózaként, de a legkézenfekvőbb talán a naplókötet meghatározás, ami valószínűleg azért is tűnhet pontosnak, mert a kötetet alkotó egyes szövegek végén zárójelben mindig ott találjuk keletkezésük helyét és idejét. Jómagam elsősorban rendhagyó naplókötetként tekintek a tárgyalt műre, s ebből a nézőpontból vizsgálom a továbbiakban.

Ami a kötet felépítését vizsgálva talán a legszembeütőbb, hogy a szövegek keletkezési idejének feltüntetése nem determinál semmiféle kronologikus elrendezést. Amennyiben tehát naplókötetként tekintünk rá, rendhagyósága első eleme épp a kronologikus szerkezet elvetése. Ahogy haladunk előre a kötet olvasása közben, arra kell rádöbennünk, valamiféle tematikai rendszer körvonalai sejlenek fel előttünk. Feljegyzések a közéletéről, a bársonyos forradalom eseményeiről, hatvannyolcra és környékéről, a kilencvenes évek, illetve napjaink viszonyairól. Ezt egy Párizsról mesélő íráscsokor követi, majd egy szerelmi história kulisszái mögé nyerhetünk betekintést. A szerző azonban a filozofikus részeket kedveli jobban, ezért aztán a továbbiakban az elmélkedések általános síkra terelődnek. A naplóírásról is szó esik (hogy mégiscsak beigazolódjon a könyv naplókötet volta): „A naplóíró ugrásra kész vad. S a kiszemelt áldozat is ő maga” – tűnődik a szerző, s ennek a megállapításnak a fényében szedi ízekre saját valóját, minden hiányával együtt, hiszen „a hiány is lehet tar-

talom, az is lehet tartópillér, arra is lehet építeni”. A következő rész témája az irodalom, s ez tulajdonképpen már átvezet ahhoz a fejezethez, amelynek négy esszéje a kötet legsúlyosabb írásai közé sorolható: Kopócs Tiborról, Tózsér Árpádról, Domonkos Istvánról, Bettes Istvánról és Mila Haugováról. Az önértelmezés helyét itt a pályatársak értelmezése veszi át, s bár Tóth László nemegyszer – mint például a Tózsérről szóló esszétrilógiában – személyes emlékekből indul ki, végül minden esetben a művet hagyja beszélni, az elemzett szerzők és művek nyelvét, hiszen „amint a nyelv életre kel, amint elkezd teremtani és beszélni önmagát, már nemcsak mondani, hanem alakítani, írni, teremtani is fogja a történetünket” – amint a következő, teljes egészében a nyelv vizsgálatának szentelt ciklus bevezető szövegében olvashatjuk. Hódolat a nyelv előtt ez a néhány szöveg, a költői alázat megéneklése. *A világ közepe* című záróegység pedig miről is szólhatna, mint a végről, a múlttól, a családi emlékezet továbbéléséről – láthatjuk, a közösségi emlékezettől végül eljutotunk a személyesig, a legbensőbb, legtitkosabb tájakig.

Az önértelmezés egyik kulcseleme Tóth Lászlónál az identitás többretegűségével való szembenézés: ezt szolgálja Alter Egonnak becézett másik énjének szerepeltetése, bár meglátásom szerint Alter Egon helyzete ebben a kötetben meglehetősen homályos. Fontosabb és hangsúlyosabb az ősök, a család megidézése, a transzcendenssel való kapcsolat, a halottak tudásának fürkészése. A halálra való készülődés helyett a halálra való készülődés lehetetlensége áll a kötet utolsó futamainak háttérében: meg tudunk-e halni úgy, ahogy elődeink tudtak, olyan természetességgel, vagy az élethez való görcsös ragaszkodásunk tönkreteszi halálunkat is? A legvégső tépelődések terepe ez, ahol nem könnyű hitelesen megszólalni: Tóth László ezért őseihez folyamodik, őket, illetve az ő emlékeit beszélteti, s így jut el a felismerésig: „...egy pillanatra olyan érzésem támad, hogy én vagyok – élő – az árnyékvilág része, s ők – a holtak – sírjukban is valóságosabbak nálam.” S hogy mennyi bölcs humor meríthető az ősöktől, azt talán a szerző nagyanyjának tulajdonított mondat jeleníti meg a legtalálóbban: „Nagyapáddal annyit olvasunk mostanában, hogy utóbb még megtanulunk olvasni.”

Tóth László naplókötete részben megújítja a napló műfaját azáltal, hogy az emlékeket utólag újrendezi, tematikus blokkokat hozva létre. Hú marad azonban a hagyományhoz, két legfőbb példaképéhez, akiket számtalanszor idéz bejegyzéseiben: a kassai polgárhoz: Márai Sándorhoz, illetve pozsonyi lelki rokonához: Peéry Rezsőhöz.

Látható tehát, hogy rendkívül sűrű anyagú, telített prózakötet Tóth László naplója, s ha valami felróható neki, talán épp széttartó volta, ami meglehetősen türelmet vár el az olvasótól. Említhető lenne még egyes feljegyzések túlságos könnyűsége is, némely szövegek jobbára csak dokumentumjellegük folytán tarthatnak szert figyelemre. A kötet egésze szempontjából azonban ezek a jelentéktelenebb futamocskák is érdekesek lehetnek, amennyiben Tóth László alkotói háttérérol szolgálnak izgalmas adalékokkal.

Naplószerű feljegyzések gyűjteménye

Bolemant Éva Pozsonyi ész-lelések (Medlan, Pozsony)

című kötete is, ezek a szövegek azonban nyilvánvalóan teljesen más ambíciókkal íródtak, mint a fentebb tárgyalt naplókötet írásai. Bolemant Éva kötetének alcíme *Mindennapok kis tárcái*, tárcakötetként határozza meg tehát magát a mű, s a hátlapról értesülhetünk róla, hogy „a szerző egy családi hetilap és egy női webmagazin munkatársaként hetente osztotta és osztja meg életének bensőséges részleteit, s töprengésre ösztönző gondolatait” közönségével. Az alcím felvilágosít bennünket, hogy afféle hétköznapi kis tünődésekről van szó, Bolemant Éva tehát valószínűleg nem az örökkévalóságnak szánta művét, inkább csak afféle gyors kikapcsolódásnak, ami nem igényel komolyabb elmélyülést. Ezt igazolja a kötet nyelvezete, amely készen kapott fogalmakkal dolgozik, s jól ismert helyzeteket vázol a rendesen szürkének nevezett hétköznapiakból. A szövegek nem szépirodalmi nyelven szólnak, inkább a napi publicisztika nyelvén, nemegyszer azt is alulról súrolva. „Igazi érték ez a gyűjtemény!” – olvashatjuk még a hátlapon, s nem is fér hozzá kétség, hogy a szövegek az emberi élet nagy értékeiről akarnak beszélni, a családról, az anyaságról, a szerelemről, amely törekvés mindenképpen elismerésre méltó.

A kötet legfőbb gyengéjének azt tartom, hogy tulajdonképpen semmiféle szellemi munkára nem készíti az olvasót, mivel jobbára elhasznált motívumokat vonultat fel, eredetinek nem igazán nevezhető kivitelenben. Másrészt gyakran bizonytalan a nyelvkezelés, suták és magyartalanok a szerkezetek, mint például a következő mondatban: „Úgy érzem, minden anya számára, aki felneveli gyermekét, ez az állapot soha nem ér véget.” Már az alcímben feltüntetett „kis” jelző is mutatja, hogy, amint már említettük, a szövegek nem nagy ambíciókkal íródtak, az efféle kirívó egyenetlenségekre azonban talán nem ártott volna odafigyelni.

Teljesen más szövegtájakra kalauzol bennünket

M. Csepécz Szilvia Királynő a kukában (Medlan, Pozsony)

című kötete, amely mint „kalandos meseregény” nevezi meg magát az alcímében. A meglehetősen provokatív cím mintha arra készítené fel bennünket: a hagyományos gyermek- vagy ifjúsági regények merész újragondolásával lesz dolgunk, s a szöveg valóban nem nélkülözi az erre utaló jeleket. A fordulatossá cselekményű történet kezdetén a két főhőst, Mikit és Arnoldot egy számítógépes játék tréfálja meg, legalábbis az első jelek erre utalnak. Egy furcsa mesevilágba jutnak, de a meglepetést sajátos reakcióval fogadják, Arnold kérdésére, hogy most meg hol vannak, Miki a következőket válaszolja: „Honnan a mikroprocesszorból tudjam? Én csak le akartam futtatni a vírusölő programot.” Hamarosan aztán megjelenik Barbi, Dea királynő, akire a Nagy Gonosz Zöldbab leselkedik, s ezzel elkezdődnek a rendkívüli események.

Hogy valóban nem „hagyományos” meseregényről van szó, azt a főhősök, Miki és Arnold gyakori kiszólásai igazolják. „– Ahá, nem is

tudtam, hogy mi az, ami még hiányzik! Egy legenda! Az nem elég, hogy normális srácokként már legalább három mesében benne vagyunk...” – és így tovább. Ezeken a megjegyzéseken kívül azonban a legtöbb meselem mégis hagyományosnak mondható: varázslatos termek (a Félbemaradt Szoba), beszélő tárgyak (Flóri, a rézkancsó), segítő erők (Klotild, a szarka; Hortenzia) és gonosz árulók (Monokli). A szerző igyekszik formabontó lenni, például azáltal is, hogy a főgonosz képében nem valami hagyományos szörnyet szerepeltet, hanem épp a Nagy Gonosz Zöldbabot, ezek az ötletek azonban nem mindig érnek célba.

Ahogy nem igazán működik a meseregény nyelve sem: általában körülményeskedő a nyelv, s nincs összhangban a rendkívül eseménydús történettel sem, mivel olyan gyorsan peregnek az események, hogy alig lehet őket követni, s ezáltal a szöveg a felszínesség benyomását kelti. Nem igazán értettem, miért kellett belevonni a történetbe a könyvekről szóló részt, ami szerintem annyira bonyolulttá és széttartóvá teszi a sztorit, hogy nehéz utána visszatérni a Nagy Gonosz Zöldbab vonalához. A történetfűzést leginkább talán az esetlegesség fogalmával lehetne jellemezni: mintha a szerző találmokra dobálta volna egymás mellé az ötletkezdeményeket, hátha összeáll belőlük valami. Ez a cselekmény azonban nagyon is szétesőben van, vagy legalábbis azt a látszatot kelti, hogy a kötet kényszeredetten született meg. A megoldatlanságot tulajdonképpen már a furcsa bevezető oldal előrevetíti: *Az előzmények* cím alatt öt sorban tudósítást olvashatunk arról, milyen időjárás volt épp a városban, amikor a tárgyalt események elkezdődtek. Nem tudjuk azonban, miféle köze lehetett a nyálkás, őszi időjárásnak a Nagy Gonosz Zöldbabbal való küzdelemhez, az előzményeknek semmiféle következményük nincs. Ez pedig az egész kötetfelépítés átgondolatlanságáról árulkodik.

Két további kötetéről szükséges még szólnunk, melyek sok szállal kapcsolódnak egymáshoz.

Póda Erzsébet Pillicke meséi (Lillum Aurum, Dunaszerdahely)
című kötete a hagyományos technikájú mesék vonulatához sorolható. A könyv hét mesét tartalmaz, illetve három összekötőszöveget, amelyek a történetek keretét adják. A mesék az otthon, a hovatarozás, a hűség fogalmi köré összpontosulnak. Tanulságaik hangsúlyozzák a sokszínűség fontosságát: Pillicke, a manó hazája a Színia nevű ország, ahol minden sokkal színesebb, mint az emberek világában. Sajnos, a kötet nyelve azonban nem igazán színes: sokkal inkább túlságosan leegyszerűsítettnek és szürkének tartható. Elcsépelet motívumok idéződnek meg, ráadásul a mesék gyakran épp a várva várt poén előtt szakadnak meg, mintha a szerzőnek nem lenne türelme végigmondani őket. A nyelv bizonytalan, kevés benne a humor és a játékoság, a mesék pedig kiszámíthatóak. Akadnak jól levezényelt részek is, ahol a szerző következetesen végigviszi, amit kitérített maga elé, mint például az *Alabár és Margaréta* című történet. Sok olyan újdonságot azonban, amik miatt épp a *Pillicke meséit* tudnám

bárkinek ajánlani a régi klasszikus mesemondók remekművei helyett, nem sikerült felfedeznem a könyvben.

Hogy mennyire közhelyes a sokszínűségnek a *Pillicke* meséiben kifejtett motívuma, mi sem bizonyítja ékeesebben, mint hogy egy másik 2009-es mesekönyv,

Csóka Ferenc Szivárvány lovag legújabb kalandjai (Lilium Aurum, Dunaszerdahely)

című kötete, amely ráadásul ugyanannál a kiadónál jelent meg, szinte pontosan ugyanezt az elemet használja. Szivárvány lovag ugyanis Színországban kalandozik, ahol – micsoda meglepetés! – minden sokkal színesebb, mint az emberek világában. Szó se róla, a könyv maga tényleg színes, talán túlságosan is, bár még az élénk színpompa is kevés, hogy elvonja a figyelmet a kiadvány borsos áráról...

A hátlapon olvasható ismertető szerint a kötet egy trilógia harmadik darabja. Szivárvány lovag, akit gyermekkorában még Hajnalpírnak hívtak, egy Don Quijote-i figura, vagy talán még annál is elfuseráltabb, lova, Mozdulj már pedig még nála is egy fokkal szerencsétlenebb alak. Az ő kalandjaikat követhetjük nyomon a karcsú kis kötet tizenegy szövegében.

A legnagyobb gond a *Szivárvány lovag*... esetében is a nyelvvel van: tele van modorosságokkal, s ezeken a modorosságokon kívül gyakorlatilag nincs is benne semmi. Jó példa erre a *Szivárvány lovag titka* című szöveg kezdőmondata: „Színországban tett első látogatásom után írt beszámolómban említést tettem a lovag kamaszkorát borító sűrű ködfátyolról, mely oly mértékben fedte el kedves hősöm akkori életét, hogy szinte azt kellett gondolnom, akaratlagos titkolózással van dolgom.” Az említett szöveg egyébként bevallottan nem is mese, inkább valamiféle kiforratlan miszticizáló eszmefuttatás. Mik ezek tehát, ha mégsem mesék? Nehéz megmondani, mert a meghatározást alaposan megnehezítik a következőhöz hasonló mondat-szörnyek: „Később, mikor végre megelégette a csend módszeres irtását, Szivárvány hanyatt dőlt a homokban, és a gyors száradás reményében átadta bőrét a napnak.” Az ironia helyett itt jobbra vas-kos képzavarok teremnek csak. Talán nem tévedek nagyot, ha azt mondom, a *Szivárvány lovag legújabb kalandjai* gyermekirodalomnak túl sok, ún. felnőttirodalomnak viszont nagyon kevés és gyenge.

Amennyiben a fenti értékelések valaki számára túlságosan negatív kicsengésűnek tünnek, felhívnam rá a figyelmet, ezek nem abszolút értékű, megingathatatlan tételek, hanem csak szubjektív meglátások egy olvasótól, akinek hön áhított célja, hogy végre annyit olvashasson, hogy egyszer megtanuljon olvasni.